

Miklósi Márta

DE NEHÉZ AZ ISKOLATÁSKA...! FIATALKORÚ FOGVATARTOTTAK OKTATÁSI LEHETŐSÉGEI

Az elmúlt évtizedekben az európai államokban uralkodóvá vált az a gondolkodás, hogy a fiatalok büntetés-végrehajtásának úgy kell elősegítenie a fiatal vissza-, illetve beilleszkedését a társadalomba, hogy a rendelkezésre álló büntetési időtartamon belül meg kell kísérelnie a többségében peremhelyzetű fiatalok szocializálásának elősegítését. (Lakos–Lőrinc, 2011: 31) Ennek megvalósítására tesz kísérletet a Büntetés-végrehajtási kódex is, amikor a reintegráció, reszocializáció fontosságát hangsúlyozza, ezt a témát kívánom körüljárni tanulmányomban.

A társadalom perifériájára siklott, túlnyomórészt sérült személyiség szerkezetű felnőttek oktatása, képzése, reintegrációja igen nehéz feladat elé állítja a büntetés-végrehajtási intézeteket. Ezeknek az intézeteknek azt az üzenetet kell közvetíteniük, hogy a fiataloknak igenis lehetősége van a társadalomba való visszaailleszkedésre. Ezen cél elérésére kellene törekedni a börtönökben a rendelkezésre álló oktatási, képzési eszközök segítségével, onnantól kezdve, hogy a fiatal bekerül az adott intézetbe egészen szabadulásáig. Emellett nyilvánvalóan a társadalom szerepe is megkérdőjelezhetetlen ebben, elsősorban a fogvatartott szabadon bocsátását követő időszakra vonatkozóan.

Különösen nagy a jelentősége a tanulási nehézségekkel küzdő fogvatartottak megfelelő oktatásának, motiválásának, ha fiatalokról beszélünk, hiszen fiatalok személyisége még kialakulóban van. Esetükben hatékonyabban működhet a reintegráció is, ami további lehetőségeket rejthet magában a fiatalok fogvatartottak társadalomba való visszavezetésére nézve. Éppen ezért ennek a jól körülhatárolható csoportnak a vizsgálata, sajátosságainak bemutatása, tanulásban való részvételének elemzése ezen tanulmányom célja.

1. ÁLTALÁNOS- ÉS SZAKMŰVELTSÉGET NYÚJTÓ KÉPZÉS MEGSZERVEZÉSÉNEK SZABÁLYAI BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI INTÉZETEKBE

A képzés meghatározó szerepet képvisel a rezsimek működtetésében és személyiségformáló, készségfejlesztő feladatát betöltve hatékonyabban segítheti elő a

fogvatartott társadalomba való beilleszkedését. „Az elítélt reintegrációját támogató folyamatban a bv. intézet¹ biztosítja a reintegrációs célok elérését kiemelten az oktatás, szakképzés, valamint a továbbképzés segítségével.”– olvashatjuk a jogszabályban. (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 116.§ (1)) A 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban Büntetés-végrehajtási kódex) erre vonatkozóan részletezve előírja, hogy „az elítéltet – büntetésének tartamához képest – betanított-munkás képzésben, szakmunkásképzésben, vagy a bv. intézet lehetősége szerint, a büntetés-végrehajtási szempontokra is figyelemmel, szakképzésben kell részesíteni, valamint – ha a bv. intézet parancsnoka engedélyezi – támogatható, hogy a felsőfokú tanulmányokat megkezdje vagy folytassa.” (2013. évi CCXL. törvény 164.§ (1))

A nemzetközi normákkal összecsengően a jelenlegi szabályozás már nem kötelezettségként, hanem az életkortól függetlenül az elítélt jogaként határozza meg az általános iskolai tanulmányok folytatását². (Juhász 2002, 28) A Büntetés-végrehajtási kódex elítélt végrehajtás tényéből eredő jogaként rendelkezik az önképzés, valamint az általános iskolai képzésben való részvétel jogáról. Ennek a megfontolásnak a hátterében az a tény áll, hogy a fogvatartottaknak csak kis hányada van abban a helyzetben, hogy az oktatásban kitartással és sikerrel vegyen részt, sokuknak negatív múltbeli tapasztalataik vannak az oktatás–nevelés területén. Meg kell tehát kísérlni ezt a hátrányt orvosolni a börtönben. Azokban az intézetekben, ahol nem szervezhető meg az oktatás, a fogvatartottak magántanulóként folytathatják tanulmányaikat. Az oktatással, művelődéssel kapcsolatban felmerülő költségek alacsonyak a börtön általános fenntartási költségeihez képest. A büntetés-végrehajtási képzéseket a bv. intézetek, a BVOP3 és állami források finanszírozzák. Tehát az anyagi megfontolások nem hátráltathatják a börtönben való oktatás megvalósítását. (Lakos–Lőrinc 2011, 36) A Büntetés-végrehajtási kódex kimondja, hogy „az alapfokú iskolai végzettség megszerzését különösen ösztönözni és támogatni kell⁴, az alapfokú oktatásban részt vevők tanszereit, tankönyveit és az oktatás egyéb költségeit a büntetés-végrehajtási szervezet biztosítja”. (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 117.§ (5))

---

¹ Büntetés-végrehajtási intézet

² Az általános iskolai tanulmányok 40 éves korig kötelező folytatásának eltörlését követően 1993-tól érezhetően csökkent az azt igénybe venni kívánó fogvatartottak száma. Ennek ellensúlyozására az 1995. évi törvénymódosítás megteremtette annak lehetőségét, hogy abban az esetben, ha az elítélt munkavégzés helyett tanulmányokat folytat, ennek idejére anyagi támogatásban részesüljön.

³ Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

⁴ Az alapfokú képzés, az általános iskolai végzettség megszerzése érdekében két további részletszabály is további lehetőségeket biztosít a fogvatartottak számára. A 2013. évi CCXL. törvény 164.§ (2) értelmében arra is van mód, hogy „az elítéltet kérelmére másik végrehajtási intézetbe szállítsák, feltéve, hogy a jelenlegi intézmény a tanulás feltételeit nem tudja részére biztosítani.” Fontos további részletszabály, hogy abban az esetben, ha az alapfokú oktatásban részt vevő elítélt tudásszintje a bizonyítványában feltüntetettekhez képest nagyfokú lemaradást mutat, az elítélt részére a felzárkóztatást biztosítani kell. (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 117.§ (6))

Az elítélt kérelmére a parancsnok engedélyezheti a középfokú oktatásban való részvételt, valamint a felsőfokú tanulmányok folytatását, ezek a formák ugyanis az alapfokú oktatáshoz képest más elbírálás alá esnek. A középfokú oktatásban való részvétel, valamint a felsőfokú tanulmányok folytatása már nem az elítéltet általánosan megillető jog, annak érvényesülését csak indokolt esetekre (például, ha a megkezdett tanulmányok folytatása összeegyeztethető a büntetés-végrehajtás körülményeivel) szorítja, ezzel is kifejezve a tanuláshoz való jog korlátozott voltát. (2013. évi CCXL. törvény 164.§ (1))

Ha valaki időben elvégezte az általános iskolát, lehetőséget kell számára biztosítani egy szakma elsajátítására is. Éppen ezért az alapfokú oktatás mellett államiilag elismert szakképzés is folyik a bv. intézetekben. Számtalan olyan szakma van, amelynek oktatása – kis eszközigénye következtében – könnyen „bevihető” az intézetekbe. A cél, hogy a szakmát tanulók ne csak elméleti ismereteket szerezzenek a képzés során, hanem gyakorlati tapasztalatot is. A fogvatartottak körében elsősorban a hétköznapi életben könnyen használható képzések⁵ a népszerűek. OKJ-s végzettséget adó szakképzéseket nemcsak a letöltő házakban, hanem a megyei házakban is indítanak. Egyes OKJ-s képzések érettségi bizonyítványhoz kötöttek, míg vannak olyan képzések, amelyek „alapját” a 8 osztályos általános iskolai végzettség adja. (Lakos–Lőrinc, 2011: 35)

A fogvatartottak tanulásban való részvételi hajlandóságát növelő fontos szabály, hogy „amennyiben az elítélt általános iskolai oktatásban vesz részt, középfokú iskolába jár, szakképzésben vagy továbbképzésben vesz részt, képzésének ideje alatt az alaplunkadíj egynegyedének megfelelő pénzbeli térítésben (a továbbiakban: ösztöndíj) részesül”. (2013. évi CCXL. tv. 181.§ (2)). Ezzel a rendelkezéssel igyekszik a büntetés-végrehajtás rávenni az elítélteket arra, minél nagyobb számban vegyenek részt az intézetekben folyó oktatásban. Szigorú szabályok vonatkoznak ugyanakkor arra az esetre, ha a fogvatartott az alapfokú, középfokú, illetve a szakképzésben vagy továbbképzésben a tanulmányait megkezdi, és a képzésben önhibájából nem vesz részt, illetve azt megszakítja. Ebben az esetben, miután a bv. szerv oktatási-képzési megállapodást kötött az elítélttel, és abban tájékoztatja őt a lehetséges negatív következményekről, a fogvatartott a felmerült költségek teljes vagy részleges megtérítésére kötelezhető. A gimnáziumi képzési forma is jogosít az ösztöndíjra, mivel ott ugyan elméleti, közismereti képzés folyik, azonban sok piacképes szakképzés bemeneti feltétele az érettségi bizonyítvány megléte. (2013. évi CCXL. törvény 181.§ (4); Schmechl–Palló, 2015: 93-94)

⁵ A befogadó beszélgetések alkalmával a bekerülők beszámolnak a szabad életük alkalmi munkáiról, amelyek többnyire az építő- iparhoz kapcsolódnak. Ezért célszerű az építőiparhoz kapcsolódó szakmák oktatása. (Lakos Lőrinc 2011, 35) Népszerű emellett a konyhai kisegítő, az ECDL, parképítő, karbantartó, térburkoló, kárpitós, karbantartó, festő-mázoló, kisgépkészelő, építő- és anyagmozgatógép kezelője stb. tanfolyam is.

A legtöbb büntetés-végrehajtási intézetben a Pannon Oktatási Központ, valamint a Kálvin János Református Gimnázium, Általános Iskola és Szakiskola pedagógusai tanítják a fogvatartottakat. Azokban a büntetés-végrehajtási intézetekben, amelyek nem tartoznak a fent említett két intézmény illetékességi körébe, a KLIK6 tanárai oktatják az elítélteket.

A Pannon Oktatási Központ 2003-ban jött létre. Fő tevékenységi köre kezdetben az antiszociális magatartású, illetve disszociális személyiségzavarú elítéltek, valamint az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező fogvatartottak, a roma etnikum és a fokozottan hátrányos helyzetű magyar anyanyelvű tanulók oktatása, nevelése, képzése volt. Az iskola kiemelt figyelmet fordít a szabadságvesztés büntetésüket töltő fiatalok és felnőttek oktatására is, melyet országos keretek között szervez és irányít, folyamatosan növekvő számú büntetés-végrehajtási intézetben van jelen. (Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Szakképző Iskola és Általános Iskola 2015) A Pannon Oktatási Központ oktatói közül többen korábban a büntetés-végrehajtásban dolgoztak, így megfelelő tapasztalattal rendelkeznek ezen a speciális területen, ami megkönnyíti munkájukat.

A Kálvin János Református Gimnázium, Általános Iskola és Szakiskola többcélú intézmény. 2014-ben alapította fenntartója, a Pilisi Református Egyházközség. Fő profilja az iskolarendszerű felnőttoktatás, baracskai, balassagyarmati és budapesti telephelyein végez általános iskolai és gimnáziumi oktatást fogvatartottak körében. Pedagógusaikat a „befogadó” település vagy intézmény dolgozói közül választják ki, mindannyian toleráns, a felnőttoktatás problémáit a tanulói részről is ismerő, több évtizedes tapasztalattal rendelkező emberek. (Kálvin János Református Gimnázium, Általános Iskola és Szakiskola 2016)

Azokra az intézetekre vonatkozóan, amelyek nem állnak szerződéses kapcsolatban általános iskolával, „a bv. intézet illetékességi területébe tartozó iskola a bv. intézettel kötött együttműködési megállapodás alapján biztosítja az alapfokú képzést, magántanulói jogviszony keretében”. (2013. évi CCXL. törvény 200.§)

2. FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ SPECIÁLIS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZABÁLYOK, INTÉZETEIK

Az előzőekben bemutattam, milyen jogszabályi háttér alapján és milyen oktatási intézmények közreműködésével kerül megszervezésre a büntetés-végrehajtási intézetekben az oktatás. Most áttérek annak vizsgálatára, milyen sajátos szabályok érvényesülnek kifejezetten a fiatalok fogvatartottak esetében.

Először is, fontos lehatárolnunk, hogy kik tartoznak a vonatkozó törvényi rendelkezések alapján a fiatalok kategóriájába. A 2012. évi C. törvény (a továbbiakban

---

⁶ Klebelsberg Intézményfenntartó Központ

Büntető Törvénykönyv) a 14. életévét betöltött, de 18. életévét el nem érő elkövetőket tekinti általánosságban fiatalkorúnak, kivétel ez alól a legsúlyosabb bűncselekmények, azaz az élet, testi épség elleni bűncselekmények egy része⁷, melyek esetében az elkövető már a 12. életéve betöltése esetén is büntethető és felelősségre vonható. (v. ö. 2012. évi C. törvény 105. § (1))

Az elmúlt évtizedek demográfiai és szociológiai vizsgálatai alapján két, az életkor meghatározását jelentősen befolyásoló folyamat figyelhető meg. Az egyik az acceleráció, azaz a biológiai érés felgyorsulása, amelynek eredményeként a gyermekeknél ma már átlagosan kb. 2 évvel korábban következik be a biológiai érés mint 100 évvel ezelőtt. A demográfiai kutatások a biológiai érést ma a 12. életévben határozzák meg. (Igaz – Kenese 2014, 28, v. ö. Ligeti 2006) A Büntető Törvénykönyv indokolása így fogalmaz: „*Napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban „érnek”, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizenegyedik életévüket megelőző életszakaszukban elérik a társadalom olyan különféle hatásai, amelyekről a korábbi időkben védve voltak.*” (LIGETI 2006, 34) A 12-14 év közötti életkorú gyermekek között az egyre gyakoribbá vált az erőszakos érdekérvényesítési megnyilvánulás, ezért elő kell segíteni az ilyen kirívóan agresszív magatartást mutató fiatalok társadalomba való beilleszkedését és a törvénytisztelő életmód megtanulását.

A másik az életkort érintő változás, a posztadoleszcencia, azaz a társadalmi érés kitolódása. Utóbbi folyamat azt eredményezi, hogy a felnőtté válás, azaz a szülőktől való anyagi és döntési függetlenedés későbbi időpontban következik be, valamikor 21 és 25 év között. Ennek háttérében az iskolázottság kitolódása, a megváltozott munkaerő-piaci viszonyok és a párkapcsolatok átalakulása áll. (IGAZ–KENESE 2014, 28, v. ö. LIGETI 2006) A korábbi biológiai érés és a társadalmi érés kitolódása egyszerre érvényesülő folyamatok, amelyet a jogalkotásnak minden esetben figyelembe kell vennie, és ezt nagyobb részben az új Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) megalkotásánál figyelembe is vett.

Fontos további szabályt hoz ebbe a kérdésbe a Büntetés-végrehajtási kódex, amely kitágítja a fiatalkorúak körét. Előírja ugyanis, hogy fiatalkorú alatt a tizennyolcadik életévét betöltött, de huszonegyedik életévét meg nem haladott szabadságvesztést töltő elítéltet is érteni kell. (2012. évi CCXL. törvény 82. § 1. pont)

A Büntető Törvénykönyv privilegizált csoportnak tekinti a fiatalokat, ugyanis kimondja, hogy „a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.” (2012. évi C. törvény 106. § (1)) A hatályos törvény a fiatalkorúval szemben alkalmazott szankció

⁷ Az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, a testi sértés, a rablás és a kifosztás esetét emeli ki a törvény a bűncselekmények köréből.

elsődleges céljaként a fiatalkorú helyes irányú fejlődését jelöli meg. Ehhez képest a büntetőjogi szankciók általános célja, a generális és speciális prevenció csak másodlagosak. (Ligeti 2006, 31)

A fiatalkorúak esetén kiemelt szerepet kap az ultima ratio elv, azaz, hogy szabadságvesztés velük szemben csak végső eszközként alkalmazható. Jelentős eltérés a felnőtt fogvatartottakhoz képest, hogy fiatalkorúval szemben elsősorban intézkedést kell alkalmazni, továbbá szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Amennyiben mégis intézkedésre vagy büntetésre kerül sor, végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy az a fiatalkorúak tekintetében a gyermekek jogainak érvényesülését is szolgálja. (2012. évi CCXL. törvény 1.§ (2))

A fiatalkorúakra vonatkozó hatályos büntető anyagi és eljárásjogi szabályok a felnőttekre vonatkozó rendelkezések egyszerű adaptációjaként értelmezhetők. „A jelenlegi szabályok nem veszik kellőképpen figyelembe a fiatalokra jellemző fejlődési sajátosságokat. Hiányzik a belátási képesség értékelése a büntetőjogi felelősség körében, továbbá azok a speciálisan képzett szakemberek, akikre az eljárás résztvevőiként szükség lenne. További előrelépés lenne a gyermekvédelmi rendszer eszközeinek és a fiatalkorúak büntetőjogának az összhangja.” – fogalmazott Ligeti 2006-ban, sürgetve a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének megalkotását. (Ligeti, 2006: 30-31)

A Büntetés-végrehajtási kódex a fiatalkorúak védelme érdekében rögzíti, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során a fiatalkorúakat a felnőtt korúaktól el kell különíteni, a fiatalkorúak szabadságvesztését külön bv. intézetben, vagy a bv. intézet elkülönített részében kell végrehajtani. (2012. évi CCXL. törvény 99. § (1); 192. § (2)) A fiatalkorúak szabadságvesztés büntetése jelen pillanatban Magyarországon több, kifejezetten részükre kialakított intézetben zajlik.

Az első fiatalkorúak részére kialakított intézet a Tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete. A tököli intézet eredetileg huszárlaktanya volt, azonban az 1956-os forradalom leverése után a Belügyminisztérium internálótáborra lett. Megszüntetését követően 1963-ban ide költöztették az első elítélt fiatalkorúakat, ennek háttérében állhatott a fiatalkorú bűnözés szempontjából leginkább „fertőzött” főváros közelsége, ez utóbbi az intézet jövődi szakember-ellátásában kínálhatott kedvező feltételeket. Az intézet 1971-től Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza néven működött. Ez országosan a legnagyobb – fiatalkorúak befogadására alkalmas – intézet, amely alapfeladatuként fiatalkorú fogvatartottak elhelyezését biztosítja, ezen belül elítéltek, előzetesen letartóztatottak vagy elzárást töltők elhelyezését. (v. ö. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2016)

Időrendben ezt követte 1997-ben a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Kecskeméten. A 30 fő befogadására alkalmas létesítményt olyan érdekes megoldással tervezték, amely lehetővé és egyben kötelezővé tette az egyágyas cellánkénti elhelyezést. A racionálisan elrendezett, sajátos formájú épületegyüttest,

amely három darab, egyenként 10 személyt befogadó lakóegységből áll, eredetileg 14 és 21 év közötti fiatal fiúk lakják. 2005-től azonban a három egységből az egyiket lányok részére nyitották meg, így teljes létszámmal ma 20 fiatalok fiú és 10 fiatal lány elítélt dolgozik, tanul és fejlődik az intézetben. (Czenczer, 2008: 254)

2002-ben a 3/2002. (III. 26.) IM rendelet alapján létrejött a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Szirmabesenyőn. Az új intézet a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, és Heves megyében lakó fiatalok férfi fogvatartottak szabadságvesztésével, valamint előzetes letartóztatásával összefüggő büntetés-végrehajtási feladatok látja el. Az Intézet története az 1980-as évekre vezethető vissza. Ekkor született kormányzati döntés arról, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet részeként megépítésre kerül annak ún. II. objektuma Miskolc határában. Az építési munkálatok 1986-ban kezdődtek, a betelepítésre 1991 tavaszán került sor. Az intézet történetében nagy fordulópontra volt a 2001-es év, ebben az évben kezdődtek meg a II. objektum átalakítási munkálatai. A korszerű büntetés-végrehajtási intézetet – a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetét – 2002. március 27-én adták át. (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2016b)

S végül 2006. május 5-én nyílt meg hazánk legújabb és legmodernebb, a nemzetközi elvárásoknak is megfelelő, 50 fő részére fenntartott Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Pécsen. A PHARE projekt keretében létrejött intézet fiatalok szabadságvesztés-büntetését és előzetes letartóztatásának feladatait látja el. (Czenczer, 2008: 254)

A hazai fiatalok fogvatartottak elhelyezésére szóló bv. intézetek közül a pécsi és a kecskeméti intézet, tekintettel az ott elhelyezhető kevesebb számú fiatalra, több civil szervezettel, helyi iskolával és önkormányzattal alakított ki tartós kapcsolatot a fiatalok oktatására, nevelése érdekében. Ezen intézetekben jellemző az, hogy a bv. intézetekkel együttműködő iskolák tanítói járnak be órát adni, és ezen iskolák is biztosítják az intézet fogvatartottjai részére a tananyagot, tankönyveket, valamint a bizonyítványokat. (Czenczer, 2008: 280-281) A fiatalok szirmabesenyői és tököli bv. intézeteiben viszont a nagyobb fogvatartotti létszám lehetővé teszi saját iskola-rendszerű oktatás működését, ezekben az intézetekben a Pannon Oktatási Központ tanárai oktatják a fogvatartottakat.

3. A FIATALKORÚ FOGVATARTOTTAK TANULÁSI JELLEMZŐI, SAJÁTOSÁGAI

A bv. intézeteknek a fiatalok fogvatartottak nevelése során mindenekelőtt a bűnözői karrier kialakításának megakadályozását, a bűnismétlés megelőzését kell szem előtt tartania. A fiatalok személyisége még kialakulóban van, éppen ezért esetükben eredményesebb lehet a nevelés, mint a felnőtteknél. Van ugyanis egy olyan álláspont,

mely szerint minél korábban kezdi el egy személy „bűnözői karrierjét”, annál intenzívebb visszaeső lesz és annál valószínűbb, hogy ezt az életmódot fogja folytatni egész életében. (v. ö. Patera, 1968)

A fogvatartottak iskolai végzettsége, előképzettsége, alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél, a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek. Általánosságban elmondható a fiatalkorú fogvatartottakról, hogy jelentős azoknak az elítélteknek az aránya, akik nem fejezték be általános iskolai tanulmányaikat, és nagyon alacsony a középfokú végzettségűek száma. Az általános iskola befejezésének lehetőségét éppen ezért minden fogvatartott számára biztosítani kell, akár előzetes letartóztatásban van, akár jogerősen elítélt, fiatalkorú, vagy felnőtt korú. (Hegedűs, 2012: 8)

Az elítéltek pedagógiai, pszichológiai motiválása igen nehéz, több okból kifolyólag. Egyrészt azért, mert a fogvatartottak igen gyakran tanulási nehézségekkel küzdenek, életük során rengeteg tanulási kudarccal szembesültek, ennek háttérben számos pszichológiai és pedagógiai probléma állhat. Másrészt a tanulási nehézségek megjelenéséhez hozzájárul továbbá a kényszerközösség zavaró hatása, a kialakult rossz tanulási szokások, illetve a tanulási stratégiák hiánya is. Harmadrészt további problémát jelent az is, hogy a tanulás olykor csak a távoli jövőben – szabadulás után – hozza meg gyümölcsét, amely körülmény tovább csökkenti a fogvatartottak részvételi kedvét, belső motivációját. A börtönben oktatók feladata ennek következtében lényegesen több mint a tananyag egyszerű átadása. A fogvatartottakra a tanárnak nem csupán diákként kell tekintenie, hanem sokkal inkább olyan személyként, akinek alakítani és formálni kell egész magatartását, tevékenységét, életszemléletét. (Csukai, 2014: 192)

A fiatalkorúak speciális fogvatartotti kategóriának minősülnek, s éppen a fentebb említett életkori sajátosságaikra tekintettel indokolt a felnőtt korúakétól (részben) eltérő büntetőjogi és büntetés-végrehajtási szabályozásuk.

Jogszabály írja elő, hogy a fiatalkorú társadalomba beilleszkedésének segítéséhez igénybe kell venni a felnőttkorú fogvatartottaknál előírt oktatási intézmények és pártfogó felügyelet mellett a gyámhatóság és az egyéb állami szervek, a civil szervezetek, valamint a fiatalkorú hozzátartozóinak segítségét is. (2013. évi CCXL. törvény 192. § (3)) A Büntetés-végrehajtási kódex kiemeli, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére, a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére. (2013. évi CCXL. törvény 192. § (4))

A Büntetés-végrehajtási kódex további fontos szabályokat is rögzít, amelyekben többletlehetőségeket biztosítanak a fiatalkorúak számára a pedagógussal való kapcsolattartásra vonatkozóan, támogatják a megkezdett tanulmányok folytatását, illetve magántanulói viszony fenntartását. (v. ö. 2013. évi CCXL. törvény 196-198. §) A fiatalkorú kapcsolatot tarthat az oktatási-nevelési intézménye pedagógusával, tanulmányi és vizsgakötelezettsége, valamint személyiségfejlődése érdekében. Megkezdett

tanulmányok esetén a jogszabály lehetővé teszi azt, hogy a fiatalok eleget tudjon tenni vizsgakötelezettségének. A bv. intézet ennek érdekében gondoskodik az előállításáról, ha ehhez az oktatási intézmény vezetője és a bv. intézet parancsnoka együttesen hozzájárul. Sajátos helyzet jöhet létre abban az esetben, ha a fiatalok a bv. intézeten kívüli oktatást nyújtó intézménnyel kíván tanulói vagy magántanulói jogviszonyt. Erre is van lehetőség, ebben az esetben az iskolalátogatási és vizsgakötelezettség az oktatási intézményben kerül teljesítésre.

A jogszabályok által biztosított kedvezmények hátterében az a tény áll, hogy fiataloknál az iskolai oktatásban való részvételnek lényegesen fontosabb szerepe van, mint felnőtt társaik esetében. A fiatal fogvatartottak átlagosan gyengén fejlett személyiséggel, alacsony neveltségi szinttel, sérült szocializációs folyamattal kerülnek be az intézetben. A kinti életben általában a családi környezet miatt, a mintahiány okán sem a lehetőségük sem a motivációjuk nem volt meg arra, hogy komolyan vegyék az iskolai oktatást és tanulást. (Lakos–Lőrinc, 2011: 31) A bekerülő fiatalok kudarcélményekkel terhelt, motiválatlanul kezdik meg intézetbeli tanulmányaikat. Kulcskérdés tehát, hogy sikerül-e meggyőzni a fiatalokat a tanulás, ismeretszerzés, iskolai végzettség megszerzésének fontosságáról? Együttműködő félként sikerül-e őket megnyerni az oktatás folyamatában, vagy passzív szemlélő marad csupán? (Czencser, 2008: 279)

A fogvatartottak iskoláztatási hátránya, funkcionális analfabetizmusa, szociokulturális helyzetükből származó problémájuk kezelése nagymértékben megnehezíti a büntetés-végrehajtási intézetben folyó oktatási munkát, hiszen a pedagógusoknak kriminológiai tevékenységük során nagy figyelmet kell fordítaniuk ezen hátrányok kezelésére is.

A büntetés-végrehajtásban megvalósuló felnőttképzés sajátosságairól írva fontos szót ejteni a fogvatartotti populáció sajátos helyzetéből adódó módosító tényezőkről. A pedagógiai folyamatban mindig szükséges figyelembe venni a célcsoport sajátos szociológiai és pszichológiai, valamint andragógiai jellemzőit, az így keletkező előnyöket felerősíteni, kiaknázni, a hátrányokat pedig lehetőség szerint közömbösíteni. A büntetés-végrehajtási intézetekben levő fogvatartottak esetén ezek a jellemzők nagymértékben eltérhetnek az átlag felnőtt populáció jellemzőitől. (Kassai, 2008: 27)

Sajnálatos tény, hogy a beiskolázottak között sok az iskolai végzettséggel rendelkező funkcionális analfabéta. Ezek a fogvatartottak – bár iskolai végzettségük megvan – a mindennapi tevékenységük során nem használják rendszeresen az elsajátított ismereteiket. Így a hétköznapi életben adódó információfeldolgozási műveleteket csak gyenge hatásokkal képesek elvégezni. Számukra csak akkor eredményes a képzés, ha előtte önképzőkörök, ismeretfrissítő szakkörök segítségével fejlesztik kompetenciáikat. A beiskolázásra várók tudásszintjét fel kell zárkóztatni, mint ahogy szükséges az ismeretek területén mutatkozó hézagokat kitölteni, az olvasást népszerűsíteni. (Lakos, 2011: 35) A felsorolt okok miatt lemorzsolódott felnőttek aránya

jóval magasabb a börtönoktatásban a hagyományos felnőttoktatáshoz, -képzéshez viszonyítva.

Az iskolai szocializáció hiánya ugyanakkor további hatásokat is gyakorol a fiatalok fogvatartottak személyiségének fejlődésére. A legtöbb fiatal nemcsak a tanulási folyamatokból esett ki, de az iskolai szocializáció oly fontos részét képező közösségi tevékenységeken sem vett részt (osztálykirándulás, múzeumlátogatás, színház, vetélkedők stb.). A gyerekek motiválatlanok, a tanuláshoz általában nem kapnak szülői segítséget, így az kudarcokkal, negatív élményekkel teli, fölösleges és unalmas tevékenységnek tűnik a szemükben. Az intézetekbe kerülő gyerekek zöme magántanuló volt, illetve egy-két osztályról van bizonyítványuk. (Czenczer, 2008: 279)

Fontos építeni a már jelen levő, illetve a tanulás folyamatában kialakuló motívumokra, ez utóbbiak kiépítése, serkentése a pedagógus kompetenciái közé tartozik. A fiatalok fogvatartottak esetében a tanulás folyamatában kialakuló motívumoknak kiemelt szerepük van, ugyanis az oktatásra vonatkozó motivációk sokszor magának az osztályteremnek, a körlettől való távollétnek szólnak. (Kassai, 2008: 27) Sajátos helyzetet teremt a fogvatartottak motivációjában az anyagi juttatás, az ösztöndíj, a képzésben való részvétel háttérében a fogvatartottak esetében ugyanis gyakran ez az egzisztenciális motívum áll. Az ösztöndíj teljes összege, csak az oktatáson – az osztálynapló, illetve a büntetés-végrehajtási intézet által vezetett jelenléti ív alapján – igazoltan jelenlévő fogvatartottat illeti meg. Hiányzás esetén, az összege a hiányzás arányában csökkentésre kerül. Az ösztöndíj havonta kerül kifizetésre, a személyes szükségletekre fordítható összeggel egy időben utalják a fogvatartott számlájára.

4. ZÁRÓ GONDOLATOK

A szabadságában korlátozott személy helyzete speciális, így kezelése különleges ismereteket igényel. Nagyon nehéz dolguk van a reintegrációs tiszteknek, tanároknak abban, hogy segítsenek visszatalálni az alulképzett fogvatartottaknak az iskolapadba úgy, hogy az eredményes és sikeres legyen. (Czenczer, 2008b: 6)

A szabadságvesztésük letöltése alatt az elítéltek lehetőséget kapnak hiányosságaik pótlására, végzettség megszerzésére, mely ugródeszkaként szolgálhat a szabadulás utáni sikeres élethez, reszocializációhoz. Ezzel elkerülhetővé válik az az ördögi kör, mely a szabadulás utáni visszaesés rémét hordozza magában, ugyanis a büntetett előéletű stigmát viselve, képzetlenül, a frissen szabadultnak szinte nullával egyenlő az esélye az eredményes beilleszkedésre. (Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Szakképző Iskola és Általános Iskola, 2015: 2-3)

Meg kell győzni a fogvatartottat a tanulás, az ismeretszerzés, az iskolai végzettség megszerzésének fontosságáról. Ezen múlik, hogy az oktatás folyamatában együttműködő, kooperatív személy, vagy csupán passzív szemlélő lesz-e, ez utóbbi esetben a társadalomba való reintegrációjának esélye csekély.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Borgulya Z. (2004). Utolsó esély a reintegrációhoz – Börtönoktatás az EU-ban. *Börtönügyi Szemle*, 23 (3) 65-70.
- Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2016a). *Tököl – az Intézet története*. <http://bv.gov.hu/tokol-az-intezet-tortenete> (Utolsó letöltés 2016. 01.25.)
- Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2016b). *Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete Szirmabesenyő*. <http://bv.gov.hu/miskolc-fiatalokoruk-regionalis-bv-intezete-szirmabesenyo> (Utolsó letöltés 2016. 01.22.)
- Czenczer O. (2008). *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Kézirat. Elérhető: http://corvina.kre.hu:8080/phd/Dr.KapaCzenczerOrsolya_PhD_dolgozat.pdf (Utolsó letöltés 2016. 01.17.)
- Csukai M. (2014). *Oktatás a büntetés-végrehajtási intézetekben*. *Hadtudományi Szemle*, 7(4), 188-194.
- Hegedűs J. (2012). *Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete*. http://tokolbv.hegedus.name/index_elemei/tokolbv bemutatato.pdf (Utolsó letöltés 2016. 01.17.)
- Igaz B. – Kenese A. (2014). *A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései*. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara_kenese_attila_a_gyermekbunozok\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara_kenese_attila_a_gyermekbunozok[jogi_forum].pdf) (Utolsó letöltés 2016. 01.19.)
- Juhász Zs. (2002). *A hazai büntetés-végrehajtási jog és az Európai Börtön szabályok ajánlásai*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Kálvin János Református Gimnázium, Általános Iskola és Szakiskola (2016). *Bemutatókozás*. In: <http://www.kalvinsuli.hu/index.php/bemutakozas> (Utolsó letöltés 2016. 01.29.)
- Kassai A. (2008): *A szakképzés speciális pedagógiai kérdései börtönkörülmények között*. *Börtönügyi Szemle*, 27(3), 25-33.
- Lakos Zs. – Lőrincz J. (2011). *Amikor mákos az iskolaköpeny – fiatalkorú elítéltek oktatása*. *Börtönügyi Szemle*, 30(4), 31-40.
- Ligeti K. (2006): *A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója*. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2. szám, 21-36. Elérhető: <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2006-2/> (Utolsó letöltés 2016. 01.19.)
- Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Szakképző Iskola és Általános Iskola (2015). *Pedagógiai program*. http://pok.suli.hu/intro/magangimnazium/wp-content/uploads/2015/08/PP_Pannon-Oktata%CC%81si-Ko%CC%88zpont-Gimna%CC%81zium.pdf (Utolsó letöltés 2016. 01.19.)

- Patera A. (1968): A visszaesők megítéléséről és a visszaeső bűnözésről. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Schmehl J. – Pallo J. (2015). Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (bv.) törvény megismeréséhez. Börtönügyi tanulmányok sorozat 2. rész. Budapest: Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanács.